

Het Verdrag van Parijs maakt Zeeland heel

Volgend jaar is het precies 700 jaar geleden dat de Vrede van Parijs werd getekend. Er gaan stemmen op om dat verdrag als 'het ontstaan van Zeeland' te beschouwen. Tijd voor een feestje! Maar werd Zeeland niet al ruim vóór 1323 als een bestuurlijke eenheid beschouwd? En is daarmee een eeuwfeest in 2023 eigenlijk misplaatst? We gaan erover in gesprek met Jurian Bazen, die op de Vrede van Parijs afstudeerde en er over enkele jaren op hoopt te promoveren.

Feest of geen feest, feit is dat aanstaande zaterdag 1 oktober tijdens de Genootschapsdag in het Zeeuws Museum in Middelburg het officiële document van de Vrede van Parijs wordt onthuld. De van twaalf zegels voorziene akte is speciaal voor deze gelegenheid overgebracht uit het archief van de stad Lille, waar het document al vele eeuwen wordt bewaard. Jurian Bazen rondde in 2020 zijn geschiedenisstudie af aan de Universiteit van Edinburgh met de masterthesis

De officiële akte van de Vrede van Parijs, met onderaan de zegels van (van links naar rechts): Graaf Willem III van Holland, Henegouwen en Zeeland, Graaf Lodewijk I van Vlaanderen en Nevers, de steden van Valenciennes, Mons, Maubeuge, Binche, Dordrecht, Zierikzee, Middelburg, Delft, Leiden en Haarlem. Het is niet duidelijk waarom de zegels van de Vlaamse steden Gent, Brugge en Ieper ontbreken, de steden worden wel in het Verdrag genoemd. Mogelijk zijn de zegels later verwijderd of werden ze nooit aan de akte bevestigd.

'Peace and Diplomacy on the Scheldt: The Treaty of Paris 1323'. Hij verzorgt een inleiding tijdens de onthulling.

In het telefonisch gesprek met Jurian Bazen liggen er twee vragen voor. Ten eerste: hoe komt iemand ertoe zich te verdiepen in een zo ver verleden gebeurtenis en bovendien ook nog plannen te koesteren om op het verdrag te promoveren? En ten tweede toch ook: moeten we volgend jaar de Zeeuwse vlag extra fier laten wapperen?

Gefascineerd door de middeleeuwen

Jurian Bazen werd in 1992 geboren in Bergen op Zoom. Het gezin verhuisde daarna al snel naar Sint-Annaland waar hij tot zijn achtste opgroeide. Omdat zijn vaders gezondheid gebaat was bij een warmer klimaat verhuisden ze naar Zuid-Frankrijk. Zo kwam Jurian terecht in de omgeving van Béziers aan de Middellandse Zeekust, dertig kilometer landinwaarts tussen de wijnvelden. Hij zegt: 'Nu ik in Schotland woon, denk ik met veel nostalgie aan die tijd terug. Hadden we hier ook maar eens een echt warme zomer. Door het jarenlange verblijf in de regio tegen de Pyreneeën werd ik min of meer een Fransman. Daar is mogelijk mijn belangstelling voor graven, hertogen en monniken gewekt. Vlakbij Carcassonne, midden in het Katharen-gebied raakte ik gefascineerd door de middeleeuwen. Ik besloot terug te keren naar Nederland

Portret Jurian Bazen (eigen foto)

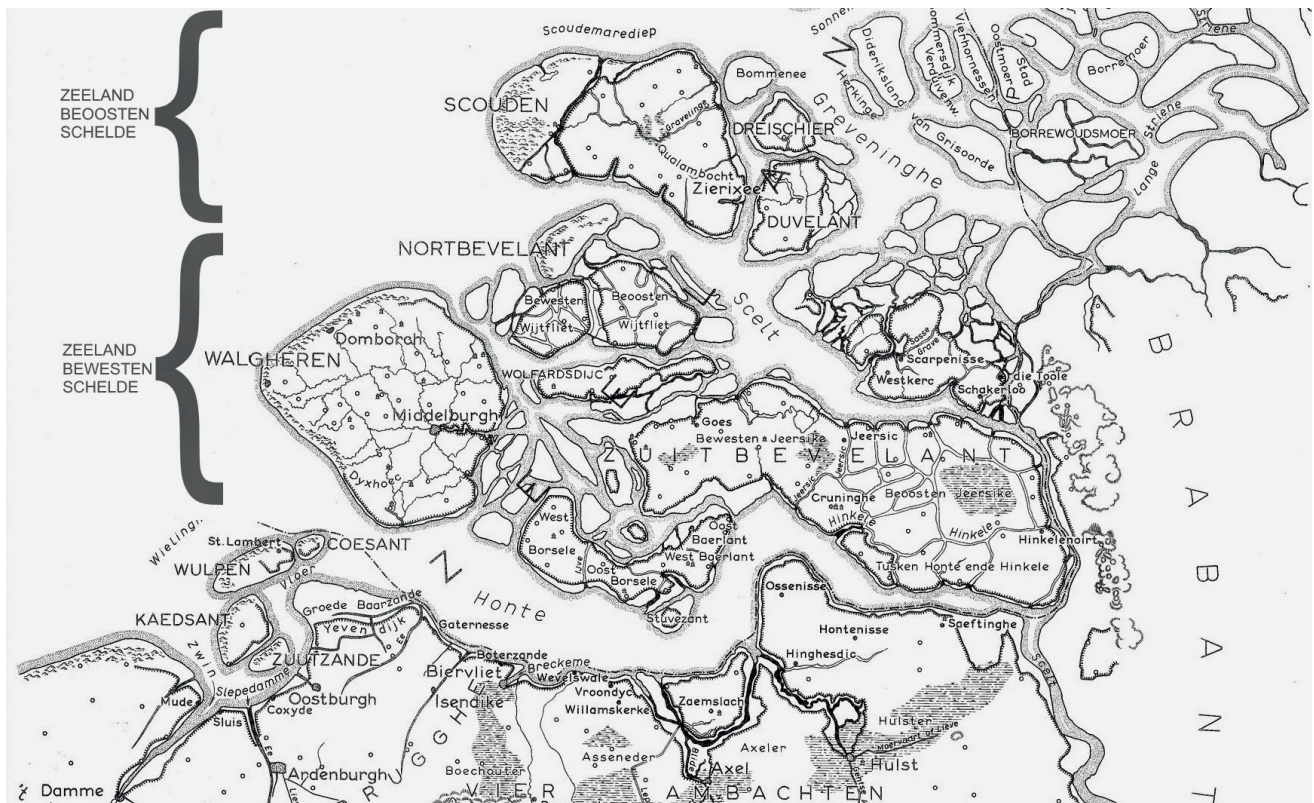
en ging aan het University College Roosevelt in Middelburg studeren. Economie, politieke wetenschappen en internationale betrekkingen en daarnaast een aantal vakken geschiedenis.'

In zijn derde studiejaar maakte hij kennis met professor Arjan van Dixhoorn. Die vertelde hem over het conflict tussen Vlaanderen en Holland in de 13e en begin 14e eeuw en het verdrag van Parijs waarin uitdrukkelijk over Zeeland werd gesproken. Jurian Bazen: 'Dat bleek een geschikt onderwerp voor mijn bachelorscriptie. Zo is in 2014-2015 de kiem gelegd voor het project dat later "Zeeland 700" werd genoemd, maar dat toen eigenlijk vooral over het Verdrag van Parijs ging.'

Origineel, met zegels en al

Onderzoek voor zijn scriptie voerde hem naar het archief van Lille. Daar vond hij in een cartularium – een register waarin akten en oorkonden werden afgeschreven – een kopie van de akte uit 1323. 'Aanvankelijk dacht ik daarmee het enige overblijfsel van het officiële document in handen te hebben. Pas gedurende het verdere onderzoek voor mijn masterscriptie kwam ik erachter dat in Lille ook het origineel lag, met zegels en al. Op dat moment zaten we midden in de pandemie en kon ik er niet naar toe. Ik kreeg een heel gedetailleerde foto van de akte. Van de tekst maakte ik een transcriptie en een Engelse en Franse vertaling. Die in het Picardisch of oud-Frans opgestelde bepalingen boeiden me meteen. Tijdens mijn studie in Middelburg verdiepte ik me in internationale betrekkingen en politieke geschiedenis. Ik vond het uitdagend om te proberen met een middeleeuws blik naar de situatie te kijken. Als we het vandaag de dag over conflicten hebben, dan doen we dat vaak vanuit het idee van nationale verbanden. Echter, in de middeleeuwen bestonden er nog geen natiestaten. In die tijd waren het onafhankelijke territoria met een overkoepelende heer die de dienst uitmaakte. In Frankrijk waren de hertogen en graven in de praktijk even machtig als de boven hen gestelde koning, pas vanaf 1300-1400 is er sprake van enige centralisatie. In de jaren zestig tot tachtig van de vorige eeuw benaderden historici de internationale politiek in de middeleeuwen heel erg met het idee van de natiestaten in het achterhoofd. Vaak zonder dat daarbij voldoende

Kaart 'Zeeland in 1300' uit 1921, getekend door A.A. Beekman in zijn *Geschiedkundige Atlas van Nederland*, Deel III Zeeland (Den Haag, 1921). De vermeldingen 'Zeeland Bewestenscheelde' en 'Zeeland Beoostenscheelde' zijn, inclusief de accolades, toegevoegd.

in aanmerking werd genomen dat de toenmalige overeenkomsten in taal en cultuur heel anders lagen dan in latere eeuwen.'

Zoals het met een goed vredesverdrag moet gaan, werd er over het Verdrag van Parijs stevig gedelibereerd voordat er handtekeningen konden worden gezet. Het duurde uiteindelijk drie jaar voor de lakzegels aan zijden linten aan het officiële document konden worden bevestigd. Maar toen dat op 6 maart 1323 gebeurde en graaf Lodewijk I van Vlaanderen en graaf Willem III van Holland en Henegouwen de strijdbijl begroeven, betekende dat daadwerkelijk het einde van een roerige periode waarin de Schelderegio steeds één van de belangrijkste twistappels was geweest.

Saamhorigheid als hypothese

Voor zijn proefschrift – de afronding is voorlopig gepland in 2025 – wil Bazen zijn onderzoek vooral richten op het concept van territorialiteit in de Schelderegio, ruwweg van Lille tot aan Goeree, en hoe elementen zoals een gevoel van saamhorigheid daarin een rol speelden. 'Daarbij gaat het om overeenkomsten in taal, fabels en legenden, handel en gedeelde gebeurtenissen als

overstromingen en religieuze of territoriale conflicten. In het Verdrag van Parijs werd gesproken over regio's als de Vier Ambachten, het Land van Waas – de omgeving van Sint Niklaas – en het zuidelijk van Gent gelegen Land van Aalst. In het verdrag werd ook bepaald dat er landmeters het veld ingestuurd werden om vast te leggen wat precies van wie was, een praktijk die steeds gebruikelijker werd in de 13e en 14e eeuw. Daarvoor werden er vooral metingen verricht met behulp van natuurlijke elementen als een berg, een kreek, een boom. Dat leverde problemen op als er bijvoorbeeld veel overstromingen waren. Vanuit die problematiek ontstond de gedachte om precieze metingen uit te gaan voeren. Wat de saamhorigheid in de Schelderegio betreft: die moet nog worden bewezen. Als hypothese lijkt het me logisch om daarvan uit te gaan. Al werd er niet eenzelfde taal gesproken toch waren er vele elementen die de verschillende bevolkingsgroepen aan elkaar verbonden.'

Het Verdrag van Parijs was volgens Bazen de beëindiging van een conflict dat uiteindelijk draaide om twee dynastieën: de Dampierres van Vlaanderen en de Avesnes van Henegouwen. Zeeland was in die tijd opgedeeld in een deel

Beoosten- en een deel Bewestenshelde. De grens tussen beide regio's was de rivier de Schelde waarvan de loop toen samenviel met die van de huidige Oosterschelde. Zeeland Beoostenshelde omvatte het huidige Schouwen-Duiveland, Tholen en Sint-Philipsland. Bewestenshelde kwam overeen met de eilanden Walcheren, de beide Bevelanden, Borsele en Wolfaartsdijk. Zeeland Beoostenshelde werd sinds het begin van de elfde eeuw bij Holland gerekend. Het conflict draaide om Zeeland Bewestenshelde. Bazen: 'Vlaanderen had die eilanden weliswaar in leen gegeven aan de graven van Holland, maar die laatsten kwamen de afspraken over de aan Vlaanderen te betalen tol en taxen niet na. Dat is twee eeuwen lang de grondslag geweest voor conflicten.'

Vlaanderen omcirkeld

Gecomplieerder werd het toen in 1299 graaf Jan I van Holland zonder erfgenamen stierf en diens neef Jan II van Henegouwen in een personele unie ook over Holland ging heersen. 'Je ziet', zegt Jurian Bazen, 'dat relaties tussen personen en families belangrijker waren dan die tussen staten.' Henegouwen had al ruzie met Vlaanderen over de Landen van Waas en Aalst. Ook werd er gesproken over 'Terres de Débats', conflictgebieden zoals een hoger gelegen regio in de Vlaamse Ardennen die voorzien was van forten. Doordat Henegouwen en Holland verenigd werden in een personele unie werd Vlaanderen min of meer omcirkeld door tegenstrevers en kwamen alle tussen die graafschappen spelende

Slag bij Zierikzee in 1304. Tekening uit de 14e eeuw uit de Nuova Cronica van Giovanni Villani. Bron: Biblioteca Vaticana.

conflicten bij elkaar. Formeel maakte Vlaanderen deel uit van het Franse koninkrijk, maar het voerde al lang een zelfstandige koers. In die periode probeerden de Fransen grip te krijgen op afvallige provincies en werd de druk van Frankrijk op Vlaanderen steeds groter.

De zeeslag bij Zierikzee in 1304 tussen een Vlaamse en een gecombineerde Frans-Hollandse vloot onder leiding van de Franse admiraal Reinier Grimaldi kwam in het vorige nummer van dit tijdschrift aan bod in een recensie van het boek 'Gouwe leeuwen' van Luitzen Bijlsma. Bazen noemt deze slag één van de belangrijkste in aanloop naar het Verdrag van Parijs: 'Misschien was het de enige die er echt toe deed, de andere militaire conflicten zijn toch eerder vaak als schermutselingen aan te merken.'

Kans op een vreedzame afhandeling

Na die door de Hollanders gewonnen zeeslag en de mislukte Vlaamse belegeringen van Zierikzee begonnen er vredesonderhandelingen. De eerste verzoeningspogingen mislukten. Toen in mei 1320 de Franse koningsdochter Margaretha trouwde met Lodewijk I van Vlaanderen werd de kans op een vreedzame afhandeling van de al eeuwen slepende geschillen groter. Er kwam een nieuwe fase in de diplomatie en er werd een wapenstilstand gesloten. Na het overlijden van graaf Robert III van Vlaanderen in 1322 volgde zijn kleinzoon Lodewijk I van Nevers hem op. Die kleinzoon was volgens Jurian Bazen Fransgezinder dan alle Vlaamse graven die hem voorgingen.

In 1323 volgde het sluitstuk: de Vrede van Parijs. De graaf van Vlaanderen deed afstand van zijn leenheerschap over Zeeland Bewestenshelde, Willem de Goede (1287-1337) werd daarbij erkend als graaf Willem III van Henegouwen, Holland en Zeeland. De Honte, de latere Westerschelde, werd feitelijk de grens tussen de graafschappen Zeeland en Vlaanderen. Zo kwam er een einde aan het steeds weer opflakkerende conflict over de zeggenschap over Zeeland Bewestenshelde.

In zijn masterthesis heeft Jurian Bazen het Verdrag opgesplitst in twaalf clausules. Meteen in clause 1 – lijn 3 tot 7 – staat dat het leenheerschap van Zeeland Bewestenshelde wordt overgegeven aan de graaf van Henegouwen en Holland. Andere territoriale claims komen aan de

De eerste graaf van Zeeland na de Vrede van Parijs in 1323, Willem de Derde (Henegouwse huis, 1304 -1337). Bron: M.Z. Boxhorn, Chronijcke van Zeeland. Middelburg, 1644.

orde in clause 4 (lijn 13-18): Holland-Henegouwen maakt niet langer aanspraak op de Vier Ambachten, op Geraardsbergen en de Landen van Waas en Aalst. In de zevende clause wordt geregeld dat er landmeters worden aangesteld om de omstreden gebieden (Terres de Débats) in kaart te gaan brengen, in de negende clause valt te lezen dat de graaf van Holland en Henegouwen 30.000 pond aan Vlaanderen betaalt, te voldoen in vier termijnen die telkens rond kerst vervallen. 'Er valt uiteindelijk geen winnaar of verliezer aan te wijzen', zegt Bazen. 'Er vindt een soort uitruil plaats van landen die eeuwenlang in het bezit waren van de betrokken families Dampierre en Avesnes. Zeeland Bewestenschelde is daarvan een cruciaal onderdeel.'

Geen bestuurlijke eenheid

Dan de vraag of de Vrede van Parijs een bestuurlijke eenheid van Zeeland maakte. Vanuit Edinburgh wordt het zo geformuleerd: 'Het Verdrag van Parijs kun je nadrukkelijk zien als de geboorte van Zeeland als een graafschap. Er

werd wel al eerder gesproken over het graafschap Zeeland. Dat gebeurde in de jaren vóór 1323 meer om elkaar uit te dagen, niet omdat het daadwerkelijk zo was. Net als Zeeland Beoostenschelde viel Zeeland Bewestenschelde door het Verdrag van 1323 voortaan onder het gezag van de graaf van Holland en Henegouwen. Misschien bestond er al een zekere culturele en economische saamhorigheid tussen beide gebieden, maar er was geen bestuurlijke eenheid. Er was een in 1256 vastgestelde keur – een reeks verordeningen betreffende rechtspraak en heffing van tollens – die voor heel Zeeland gold. Van een bestuurlijke en administratieve eenheid was er toen nog geen sprake. Net zo min als direct na het Verdrag van 1323. Pas in 1328 gaf de Hollandse graaf Willem III de aanzet voor een landkeur voor heel Zeeland.'

Een beslissend jaar

Dat Zeeland nog geen bestuurlijke eenheid was, neemt niet weg dat volgens Bazen het Parijse Vredesverdrag van 1323 heel betekenisvol is geweest. Formeel werd de grens tussen de eilanden boven en onder de huidige Oosterschelde opgeheven. Hij zegt: 'Het verdrag is een duidelijke stap richting een bestuurlijke eenheid in Zeeland door de vorming van een onverdeeld graafschap. Als er volgend jaar iets gevierd wordt, dan vieren we het einde van een eeuwenlang slepend conflict en het opheffen van de scheiding tussen Zeeland Bewestenschelde en Zeeland Beoostenschelde. Het jaar 1323 is in die opzichten beslissend geweest.'

Zaterdag 1 oktober zal Jurian Bazen in het Zeeuws Museum in Middelburg de officiële akte voor het eerst in het echt zien. Voor hem een bijzondere gebeurtenis: 'Toen ik in Edinburgh de digitale kopie ter beschikking kreeg, kon ik er mijn ogen al niet van afhouden. Hoewel ik de hoop al had opgegeven, is het nu zo ver dat ik het origineel onder ogen krijg. Het verdrag heeft veel invloed gehad op de laatste tien jaar van mijn leven. Het begon met de vraag of ik eens wilde kijken naar de positie van Zeeland in het conflict tussen Holland en Vlaanderen. Dat project is veel groter geworden dan ik ooit had gedacht. Jazeker, ik heb nu plannen om op dat onderwerp te promoveren. Dat had ik zelf ook nooit verwacht.'

Fragment uit het Verdrag van Parijs waarin afgesproken wordt dat Zeeland Bewestenschele voortaan onder de graaf van Holland valt.

Zaterdag 1 oktober 2022 organiseert het Zeeuws Genootschap in samenwerking met het Zeeuws Museum haar jaarlijkse Genootschapsdag van 14.00 tot 17.30 uur. Plaats van handeling: Zeeuws Museum, Abdij 3-4, Middelburg.

Het programma vermeldt de schenking van een bijzondere collectie munten, de opening van de eerste online expositie over de West-Indische Compagnie en een mini-symposium rondom de Vrede van Parijs in 1323 in combinatie met de onthulling van de originele akte uit 1323, die voor de gelegenheid vanuit Lille naar Middelburg is overgebracht.

Fragment uit de officiële akte van de Vrede van Parijs betreffende Zeeland:

Getranscribeerde tekst:

Premierement, comme notre anchisseur et Nous Loys conte de Flandres desissiens et maintenissiens que nos chiers cousins li Cuens de Haynnau. de Hollande . de Zeelande et sires de Frize fust tenus de faire a nous hommage de aucunes ylles et daucune partie de le terre de Zeelande. Et que par deffaute del hommage li proprietes et li demaines deuoit a nous appartenir si comme nous disiens. Congnente cose soit a tous que Nous Loys Cuens de Flandres, pour nous, nos hoirs, nos successeurs et pour tous chiaus qui cause ou okoison porroient auoir de nous ou de nos predecessuers del homage dessuzdit de le proprietie et du demaine se onques nous ou nos anchisseur ou autres qui cause eust de nous ou de nos anchisseurs y eumes point de droit et le deuant dit conte de Haynnau . de Hollande . et de Zeelande, ses hoirs et ses successeurs et tous chiaus qui auoient ou pouuoient auoir cause de lui absolons, quittons et deluiron et en metons a nous meismes a nos hoirs et a nos successeurs et atouz chiaus qui se poroient dire a auoir cau se de nous ou de nos predecesseurs perpetuel salence. Et prometons encore a plus grant seurteit, pour nous, nos hoirs, et nos successeurs apoter loial warandise au dit no cousin de Haynnau et de

Hollande a ses hoirs et a ses successeurs des choses dessus dites encontre le conte de Namur et ses hoirs et tous chiaus qui cause y pouoient auoir ou demander de par yaulz. Et toutes les lettres, instrumens, chartres ou munimens que nous auons faisons mention des choses dessus dites. Nous les prometons a rendre et abailier a no dit cousin le conte de Haynnau et de Hollande, de cui que elles soient scellees et des maintenant nous y renonchons et les quassons et adnullons. Et les tenons pour quassees et de nulle valeur.

Vertaling:

Eerst en vooral, zoals onze voorouders en wij Lodewijk van Vlaanderen hebben besloten en zullen handhaven, dat onze geliefde neef de graaf van Henegouwen, Holland, Zeeland en heer van Friesland aan ons geen eerbetoon hoeft te bewijzen voor elk eiland of onderdeel van het gebied Zeeland. Moge het door iedereen aanvaard worden dat wij Lodewijk van Vlaanderen, evenals onze erfgenamen, onze opvolgers en voor al degenen die mogelijk door het bovengenoemde eerbetoon begunstigde zijn, onze eigendommen en domeinen nu of in de nabije toekomst, vrijgeven, verlaten en afstand nemen van deze gebieden ten gunste van de graaf van Henegouwen en van Holland, zijn erfgenamen en zijn opvolgers. We beloven ook dat wij, onze erfgenamen en onze opvolgers bescherming zullen bieden aan onze neef de graaf van Henegouwen en Holland, zijn erfgenamen en zijn opvolgers tegen de graaf van Namen en zijn erfgenamen en al degenen die in zijn dienst zijn. Bovendien beloven we afstand te doen van alle brieven, middelen, oorkonden of akten die verwijzen naar het bovenstaande en beschouwen ze als waardeloos.

Drs. J.J.I.M. van Damme (1956) studeerde geschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen en was van 1980 tot 2022 als journalist actief voor de Provinciale Zeeuwse Courant. Hij is redacteur van dit blad.